

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: СЦЕНАРІЇ ТА ВИМІРИ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЦІННІСНОГО ПОРОЗУМІННЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

В. О. Васютинський, м. Київ

За результатами опитування студентів із західного, центрального та східного регіонів України визначено психологічну структуру та спрямованість їхніх уявлень про зміст можливого ціннісного порозуміння з приводу війни на Донбасі. Зафіксовано політичний, політико-гуманістичний та гуманістичний контексти оцінки подій, виявлено співчуття та осуд як основні варіанти ставлення до мешканців Донбасу. Акцентування політичного контексту подій пов'язане з войовничо проукраїнськими позиціями та активним осудом політичних опонентів. В основі зосередження на політико-гуманістичному контексті лежать проукраїнські позиції та схильність до самоствердження. Гуманістичний контекст обстоюють особи, що незадоволені із себе, не є рішуче проукраїнськими, підтримують політичне порозуміння. Найбільш проблемною з погляду досягнення ціннісного порозуміння виявилася група “уникливо-мовчазних” респондентів, що відображає суперечливий стан свідомості мешканців південно-східних регіонів – між нерішучою відмовою від попередніх цінностей і невиразною нехиттю до нових, які більше відповідають сучасним суспільним умовам і тенденціям.

Ключові слова: ціннісне порозуміння, політичний контекст, політико-гуманістичний контекст, гуманістичний контекст, співчуття, осуд.

Проблема. Ціннісне порозуміння визначаємо як процес взаємного виявлення, порівняння, усвідомлення, визнавання цінностей, стан взаємного розуміння та прийняття їх як істотного і неодмінного факту співіснування, корекцію ставлень до них під час значущої взаємодії їхніх носіїв.

Брак ціннісного порозуміння, зазначає Д. Кашен, часто лежить в основі таких дисфункційних симптомів спільної діяльності, як запеклі суперечки, нескінченні незгоди та неефективні зустрічі. Це не означає, що взаємне уточнення цінностей унеможливорює конфлікт. Проте таке з'ясування дає змогу зробити конфлікт прозорим, критерії та межі приймання рішень – зрозумілими, а дискусії – продуктивними [2]. Принципо-

вим тут є питання про те, наскільки в основі значущих соціальних конфліктів лежать саме цінності, чи можливі такі конфлікти без ціннісного контексту. Схоже, що навряд, бо будь-який предмет, із приводу якого зав'язується масштабне громадське протистояння, неминуче має або набуває ціннісного змісту.

Т. Вілкінсон розглядає ціннісне порозуміння як надважливий засіб єднання культур у суспільстві. Він, зокрема, наполягає на тому, що порозуміння, наприклад, між представниками різних релігій (як і будь-яких інших ідеологій) можливе лише на нейтральній, тобто світській, а не релігійній, основі [4, р. 19–20]. Якщо застосувати цей принцип до порозуміння політико-ідеологічного, то можна гадати, що в такому процесі належить сильніше акцентувати не власне політичні чи ідеологічні складові, а ті, що видаються більш нейтральними, але є психологічно важливими. Тут насамперед на думку спадають цінності “загальнолюдські”, що їхню вагу важко заперечити і на тлі яких інші цінності стають менш значущими або актуальними.

Описуючи процес вироблення стратегій впливу в американській філантропії, спрямованих на соціальні зміни, Г. Пірсон підкреслює значення типового для Канади ціннісного порозуміння, що виводить дискусії за межі політичної поляризації. Обговорення філантропічних стратегій, як правило, не зачіпає позицій учасників у політичному спектрі. Для того щоб говорити про стратегії, не потрібно сперечатися про цінності [3]. Очевидно, у політично стабільному суспільстві досягти цього набагато легше, ніж в умовах інтенсивної політичної поляризації, яка має місце в сучасній Україні.

Дж. Єрвуд і А. Страньєрі, досліджуючи засоби забезпечення дорадчої демократії, приділяють увагу досягненню консенсусу як згоді щодо того, що слід робити. Такий консенсус містить істотні суб'єктивні компоненти у вигляді цінностей, переконань та уподобань, на основі яких автори пропонують відповідну типологію. Нормативний компонент стосується до згоди щодо головних цінностей: виділяють їхній перелік, але без установлення єдиної ієрархії, тобто насамперед має йтися про можливість їхнього співіснування. Епістемічний компонент орієнтує на причинно-наслідкові зв'язки між діями і цінностями; він передбачає широке бачення перспектив, взаємне визнання переконань та готовність їх обговорювати, відмову від намагань викоренити “хибні” погляди. Преференційний компонент ґрунтується на згоді щодо того, що слід робити, щодо діапазону прийнятних альтернатив, здійснення вибору між ними [5, р. 21–23]. Якщо взяти такий перелік за логічну та практичну послідовність досягання консенсусу, то початково належить подбати про якнайширше усвідомлення можливості й неодмінності існування

різноманітних цінностей. Далі має йтися про взаємне визнання їх. На завершення має відбутися вибір цінностей у загальноприйнятних межах.

Дж. Адема підкреслює значення наукових знань для узгодженого розв'язання проблем. Для структурованих проблем роль науковця-експерта є найбільш ефективною, проблему може бути розв'язано шляхом використання належних знань. За наявності ціннісного консенсусу стає зрозуміло, яку саме проблему потрібно розв'язати, а в разі консенсусу щодо потрібних знань рішення знайти досить легко. У випадку помірно структурованої проблеми, коли немає ціннісного консенсусу, але є згода щодо знань, особливого значення набуває роль посередника, який допомагає усвідомити складність проблеми, визначити точки дотику та провести переговори з пошуку рішення. Основну увагу приділяють використанню фактичних знань та обговоренню того, як вони впливають на цінності. У разі погано структурованої проблеми існує згода щодо цінностей, але не щодо знань. Для таких проблем науковці в кінцевому підсумку виконують роль адвоката. Коли ж ідеться про неструктуровану проблему, науку можна розглядати як засіб постановки проблеми [1].

Звернення до проблеми ціннісного порозуміння між представниками різних політико-ідеологічних груп населення України зумовлено потребою дослідження психологічних стратегій адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту. Відповідне його тлумачення було покладено в основу розроблення психологічного інструментарію та проведення емпіричного дослідження для з'ясування психологічної структури уявлень громадян про зміст цього важливого соціально- та політико-психологічного явища.

Дослідження містило три етапи. На *першому* етапі скомпоновано методiku опитування. Використано зміст анкети для всеукраїнського опитування з проблеми ставлення громадян до релігії та міжконфесійних відносин. Уведено твердження з анкети для моніторингу масової політичної свідомості, використаної під час опитування в грудні 2015 р. Додано перелік із 10 основних цінностей за методикою Ш. Шварца та п'ятьох типів поведінки в конфлікті за К. Томасом. Частину пунктів сформульовано на основі суджень, що їх висловлюють учасники дискусій в інтернеті з приводу війни на Донбасі.

На *другому* етапі для увиразнення власне психологічного змісту можливого ціннісного порозуміння було розроблено низку додаткових пунктів. Для цього опитано 50 студентів факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та 78 студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Студенти-психологи формували можливі запити клієнтів до психолога-консультанта, а студенти-економісти їх оцінювали. Фіксовано

відмінності між оцінками студентів, які, зокрема, відрізняються схильністю протестувати проти влади, рівнем конфліктності, наявністю твердих політичних переконань, ставленням до російської мови, прихильністю до силового повернення Донбасу й Криму в Україну. Найбільш навантажені за факторним аналізом ознаки-запити також увійшли до загальної анкети.

Загалом анкету, спрямовану на з'ясування психологічної структури уявлень респондентів про зміст ціннісного порозуміння, склали 72 пункти у вигляді висловів із приводу різноманітних аспектів особистого та громадського життя, щодо яких респонденти визначали ступінь своєї згоди чи незгоди за 5-бальною шкалою.

На *третьому* етапі за цією анкетною опитано 294 студенти: 103 студенти Київського національного торговельно-економічного університету, 87 студентів Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в м. Луцьку, 104 студенти Запорізького національного університету. Серед опитаних 67% становили жінки.

Заповненню пунктів анкети передувало завдання для респондентів: сформулювати своє звернення до мешканців окупованої території Донбасу обсягом п'ять речень. У результаті контент-аналізу було визначено два основні показники, які характеризують зміст наведених звернень: загальний контекст і ставлення до "слухачів" – мешканців окупованої території.

Найвиразніше розрізнено контекст *політичний* і *гуманістичний*. У межах політичного контексту (його виявлено у 22,1% респондентів, найбільше серед лучан) опитані підкреслювали факти російської воєнної агресії та окупації Донбасу, оцінювали політичну поведінку мешканців регіону, покладали відповідальність на різних політичних суб'єктів. Гуманістичний контекст (14%, відносно вищим цей показник виявився серед київських студентів) зосереджувався навколо війни як трагічного явища, загибелі військових і цивільних осіб, людських страждань і поневірянь. У відповідях великої частини респондентів (31,6%, найчастіше серед студентів із Луцька) спостережено ознаки обох контекстів – політичного і гуманістичного. Водночас чимало опитаних (32,3%, особливо багато їх було серед запоріжців) відмовилося від виконання цієї частини завдання. Такі випадки було вирішено вважати за вияв окремої "уникливо-мовчазної" позиції респондентів.

Ставлення до жителів Донбасу найчіткіше проявилися у вигляді *осуду* (осудливі оцінки, звинувачення, агресивна іронія), отриманого в 20,8% відповідей, або *співчуття* (примирливо-компромісні пропозиції, надія на порозуміння), яке виявили 59,2% опитаних. Належало б також очікувати на схвалення частиною респондентів антиукраїнської позиції мешканців регіону, але таких відповідей виявилось лише чотири (усі в

Запоріжжі). Можна гадати, що таке схвалення почасти криється за відмовами від формулювання звернень.

Дальша обробка даних полягала в тому, що спершу визначали ознаки, за якими мали місце значущі відмінності між різними групами респондентів, виділених за описаними показниками, – контекстом і ставленнями. Далі в просторі цих ознак здійснено факторний аналіз даних усієї вибірки. Потім порівняно показники представників різних груп за найбільш навантаженими в межах факторів ознаками.

Відмінності між групами, які по-різному відтворили контекст подій, мали місце в 31 ознаці. За результатами факторного аналізу виділилися шість факторів із сукупною дисперсією 51,4%.

До *першого* фактору (13,7%) увійшли показники, зміст яких узагальнено в назві “незадоволення із себе”. Його найповніше відображено у вислові “Є багато такого, що не влаштовує мене в моїй поведінці” (0,758). Так частіше вважають респонденти, які, за 5-бальною шкалою, акцентують гуманістичний та політично-гуманістичний (по 3,5 бала) контекст, натомість носії політичної (3,3) та уникливо-мовчазної (3,2) позицій є менш прихильними до цієї думки ($p \leq 0,05$). Решту навантажених ознак у цьому факторі склали вислови “Є багато такого, що заважає мені в житті” (0,653) та “Мене турбує безліч речей” (0,586).

Очевидно, незадоволення із себе виконує важливу мотиваційну функцію, спонукаючи респондентів визначати своє ставлення до того, що відбувається з ними та навколо них. Зосередження уваги на психологічних проблемах виявляється однією з ознак гуманістичної позиції. Натомість прихильність до політичних пояснень подій виконує таку собі захисну функцію, даючи особі підстави бути відносно більше задоволеною із себе, спрямовуючи критичні оцінки на зовнішній світ. Схоже, що позиція “уникливо-мовчазних” щодо цього є також істотно, хоча й неявно, політизованою. Питання, проте, у тому, яке політичне спрямування має ця їхня позиція.

Другий фактор (10,3%) дістав назву “політико-ідеологічна позиція”. Тут найбільш навантаженим став вислів “Українсько-російську двомовність треба закріпити в Конституції” (0,722). Відносно частіше з ним погоджувалися ті, хто обстоює гуманістичний контекст подій (3 бали) або займає уникливо-мовчазну позицію (2,9), а рідше – носії політично-гуманістичної та політичної позиції (по 2,3 бала; $p \leq 0,05$). Близький до цього зміст відображають наступні за вагомістю вислови “У Конституції України слід надати Донбасу автономний статус” (0,656) та “Найважливіше в житті – мати високий соціальний статус” (0,505).

Мабуть, для носіїв гуманістичних цінностей українсько-російська двомовність постає як своєрідний компроміс у цій політично напруженій сфері. Щодо “уникливо-мовчазних” можна припустити, що в цьому разі

вони проявили притаманну їм проросійську політичну позицію, яку, власне, і маскують під мовчазним униканням. Зв'язок високого соціального статусу з тяжінням до російськомовності показує важливий психологічний аспект – надання переваги російській мові як традиційно більш престижній та статусній в українському соціумі.

Зміст *третього* фактору (9,3%) окреслено як “войовничу позицію”. Тут переважив вислів “На жаль, ні перший, ні другий Майдан не досягли своїх цілей – потрібен третій Майдан, який остаточно зруйнує корумповану систему влади” (0,639). Відносно більшою мірою до цього схилиються носії унікально-мовчазної та політичної позиції (по 2,8 бала), а також політично-гуманістичної (2,6). Натомість найменше прагнуть “третього Майдану” ті, хто підкреслює гуманістичний аспект (1,9 бала; $p \leq 0,05$). Показовішими, проте, виявилися оцінки другого за значенням вислову “Донбас треба відвойовувати, а не вести даремні переговори” (.636): від політичної позиції (4,1 бала) до унікально-мовчазної (3,9), політично-гуманістичної (3,4) та гуманістичної (3 бали; $p \leq 0,001$). До цього фактору ввійшов також вислів “Якби ми менше розмовляли по-російському, то в росіян було б менше бажання і можливостей тягти нас у свій “русский мир” (0,630). Співвідношення його оцінок виявилось аналогічним до попереднього: відповідно 3,0, 2,8; 2,6; 2,3 бала ($p \leq 0,001$).

Протилежні щодо цього позиції adeptів політичного (найбільш войовничі) і гуманістичного (найменш войовничі) контекстів є цілком поясненими з погляду їхньої психологічної спрямованості. Водночас привертають увагу не зовсім зрозумілі оцінки “унікально-мовчазних”, які виявилися близькими до “політичних”. Фактично вони суперечать тим, які проявилися в змісті попереднього фактору. Виходить, що позиція “унікально-мовчазних” насправді не є достатньо однорідною, а містить щонайменше два варіанти – більш проросійський і більш проукраїнський.

Четвертий фактор (6,7%) склали вислови, що відображають орієнтацію респондентів на “самоствердження”: “Я здатен досягти в житті більшого” (0,752) та “Я можу реалізувати себе кращим чином, ніж досі” (0,636). За оцінками першого вислову опитані розподілилися в такому порядку: особи, які виділяють політично-гуманістичний контекст (4,4 бала), політичний (4,3), гуманістичний (4,2) та унікально-мовчазний (3,8 бала; $p \leq 0,05$).

Тут вирізняються оцінки “унікально-мовчазних”, які відносно найменше претендують на самоствердження. Можливо, це якраз і є проявом інакшої позиції в складі цієї групи – відмови від наполегливих домагань як наслідку несприятливих соціально-політичних тенденцій. В основі лежать більш чи менш виразні проросійські постави, які, проте, видаються тепер не зовсім слухними й доречними.

П'ятий фактор (6%) визначено як “компромісну позицію”. У його структурі домінує вислів “Оскільки люди відрізняються розумінням сенсу життя, різні релігійні конфесії будуть завжди” (0,772). Вищий рівень згоди з його змістом показали респонденти, які виділяють політичний та політично-гуманістичний контекст (по 3,9 бала), далі йдуть носії гуманістичної (3,7) та уникливо-мовчазної (3,4) позицій ($p \leq 0,05$). До фактору також увійшов вислів “Я намагаюся залагоджувати справи з урахуванням інтересів і моїх власних, й інших осіб” (0,691). Тут найвищим виявився бал у “політично-гуманістичній” групі (4), далі йдуть групи “гуманістична” (3,9), “політична” (3,8) та “уникливо-мовчазна” (3,6 бала; $p \leq 0,05$).

Цікаво, що найвиразнішу схильність до компромісу показали носії політично-гуманістичного контексту: можна гадати, що йдеться не лише про компроміс між протистійними частинами суспільства, а й між обома основним контекстами – політичним і гуманістичним. Найнижчий показник групи “уникливо-мовчазних” здається свідченням того, що представники цієї групи, попри певну розгубленість і відчуття неадекватності своєї позиції, залишаються в стані ригідного дотримання властивих їм стереотипів.

У шостому факторі (5,4%), названому “політичне порозуміння”, переважив вислів “Я намагаюся спілкуватися з тими, чий погляд мені близький” (0,698). Його оцінено таким чином: найперше ті, кому властива гуманістична позиція (4,2 бала); далі йдуть ті, хто фіксує політичний (4,1) і політично-гуманістичний (3,8) контекст, а найнижче оцінили представники “уникливо-мовчазної” групи (3,7; $p \leq 0,01$).

Гуманістична основа такої позиції полягає, мабуть, в орієнтації на близьке спілкування, а політична – на близькість поглядів. Натомість для “уникливо-мовчазних” відносно проблемнішим видається сам спілкування з приводу їхніх поглядів.

Ще один вислів, що склав основу шостого фактору, – “Сьогодні наше головне завдання – досягти порозуміння між жителями різних регіонів України” (0,662) – є, власне кажучи, центральним із погляду прагнення ціннісного порозуміння в сучасній Україні. Відмінності між представниками чотирьох груп теж виявилися значущими: носії політично-гуманістичного і гуманістичного контексту оцінили його слушність на 4 бали, політичного – 3,8, ті, хто відмовився виконувати завдання, – на 3,7 бала ($p \leq 0,05$). У цьому випадку оцінки великою мірою збігаються з регіональним розподілом: київські студенти, серед яких переважає гуманістична позиція, дали оцінку 4 бали, луцькі – із домінуванням політичної позиції – 3,9, а запоріжці, де найбільшою є частка “уникливо-мовчазної” позиції, – 3,7 бала ($p \leq 0,05$).

Проведений аналіз дає підстави охарактеризувати позиції представників чотирьох груп респондентів, які виділилися за їхньою готовністю акцентувати певний контекст подій на Донбасі або уникати такого акцентування.

Респонденти, чию увагу насамперед привертає *політичний* зміст подій, відносно більше схильні до осуду політичних опонентів, частіше мають войовничі проукраїнські погляди, прагнуть самоствердження, водночас зорієнтовані на політичне порозуміння і компроміс.

Схожі погляди мають і носії *політично-гуманістичного* контексту, але вони дещо більше бувають незадоволеними із себе та дещо менше схильні до порозуміння.

Ті, хто орієнтується на *гуманістичний* контекст, виразніше схильні розуміти позицію опонентів, не є войовничими, а відтак є менш проукраїнськими, бувають незадоволеними із себе, але й самостверджуються за рахунок оточення, а водночас схильні до порозуміння і компромісів.

Респонденти, які в дослідженні *уникали* висловлювати свої звернення до мешканців Донбасу, виявилися доволі войовничими, але не проукраїнськими, не почуваються незадоволеними із себе, не прагнуть самоствердження, водночас не є схильними до порозуміння і компромісів.

У зв'язку зі своєрідними показниками цієї останньої групи “уникливо-мовчазних” було вирішено провести додатковий аналіз даних у межах лише їхніх оцінок. Здійснено факторний аналіз у просторі тієї самої 31 ознаки. Виділилися шість факторів із загальною дисперсією 54,5%.

Факторна структура цих даних виявилася досить подібною до структури даних усєї вибірки. Водночас зміст факторів більшою мірою спрямовано на різні аспекти проблеми самовизначення – але у зв'язку із загальною громадсько-політичною ситуацією. Відтак належить виснувати, що процес ціннісного порозуміння має не тільки політико-ідеологічний характер, а й великою мірою психологічний – особистісний і міжособовий.

Цю думку підтверджує й порівняння оцінок найбільш навантажених у факторах висловів, що їх дали кияни і запоріжці з групи “уникливо-мовчазних”. Так, значуще частіше з виразно заідеологізованим висловом “Українсько-російську двомовність треба закріпити в Конституції” погоджувалися запоріжці (3,4 бала), ніж кияни (2,3; $p \leq 0,01$). Але й стосовно до позбавленого ідеологічного змісту вислову “Я здатен досягти в житті більшого” оцінки виявилися істотно неоднаковими: кияни погоджувалися частіше (4,3), запоріжці – відносно рідше (3,5; $p \leq 0,01$). Аналогічні приклади становлять вислови “Я завжди був таким, як є тепер” (2,6 бала в киян і 3,0 в запоріжців) та “Найважливіше в житті – мати високий соціальний статус” (2,8 і 3,2 бала відповідно; в обох випадках $p \leq 0,05$).

Водночас за рештою провідних у факторах висловів значущих відмінностей не було: “Найважливіше в житті – дотримуватися традицій” (кияни – 3,0 бали, запоріжці – 3,2) та “Є багато такого, що не влаштовує мене в моїй поведінці” (3,3 і 3,2 бала відповідно).

Таким чином, на тлі передбачуваної різниці політико-ідеологічних уподобань “унікливо-мовчазних” респондентів із Києва і Запоріжжя помітно увиразнюються відмінності психологічні: для запоріжців актуальнішими, ніж для киян, є усвідомлення проблемності досягнень, соціальне та особистісне самоствердження, гармонізація стосунків з оточенням.

Виділення того чи того контексту виявилось істотно пов’язаним із характером ставлення до мешканців Донбасу. Найвищу готовність співчувати їм показали респонденти, в оцінках яких домінує гуманістичний контекст: високий рівень готовності зафіксовано у 82,9%, середній – у 12,2, брак такої готовності – у 4,9%. Респонденти з політично-гуманістичним контекстом оцінок мають схожі показники з певним зменшенням високої готовності – 68,8, 26,9 та 4,3% відповідно. У тих, хто обстоює політичний контекст подій, ці відношення є протилежними: високий рівень готовності до порозуміння виявили 13,9%, середній – 56,9, не виявили такої готовності 29,2% представників цієї групи.

Оберненими є пропорції ставлень, які містять осуд. Відносно найвищою частка тих, хто схильний засуджувати, є серед респондентів, зорієнтованих на політичний контекст, – 16,9%, помірно схильних – 30,8, несхильних – 52,3%. Серед зорієнтованих водночас політично і гуманістично ці показники становили 1,1, 24,7 та 74,2% відповідно, а серед зорієнтованих тільки гуманістично таких, що рішуче засуджують, не було зовсім, схильних до помірного осуду – 14,6, зовсім не схильних – 85,4%.

Статистично значущі відмінності між групами респондентів, які виявили різне ставлення до мешканців Донбасу, проявилися за сімома ознаками. За результатами факторного аналізу в просторі цих ознак виділилися три фактори із загальною дисперсією 58,1%.

Зміст першого фактору (вклад у дисперсію 29,4%) визначили такі вислови: “Якби ми менше розмовляли по-російському, то в росіян було б менше бажання і можливостей тягти нас у свій “русский мир” (.807), “На жаль, ні перший, ні другий Майдан не досягли своїх цілей – потрібен третій Майдан, який остаточно зруйнує корумповану систему влади” (0,662), “Я часто міркую над тим, як припинити війну в Україні” (0,614). Другий фактор (15,2%) утворили вислови “Я завжди був таким, як є тепер” (0,887) і “Донбас треба відвоювати, а не вести даремні переговори” (0,430). У третьому факторі (13,5%) поєдналися вислови “Треба активніше розвивати фермерські господарства, а не намагатися зберегти під новими назвами ті самі колгоспи й радгоспи, які давно вже вичерпали

себе” (0,782) і “За сепаратизм слід позбавляти українського громадянства” (0,701).

Як бачимо, характер ставлень переважно визначають політико-ідеологічні позиції респондентів, а також і їхнє намагання зберегти свою ідентичність.

Висновки. Войовничо проукраїнські позиції та активний осуд політичних опонентів зумовлюють наполегливе акцентування політичного контексту подій на Донбасі. В основі зосередження на політико-гуманістичному контексті лежать проукраїнські постанти та схильність до самоствердження. До обстоювання гуманістичного контексту схильними є особи, що незадоволені із себе, не є рішуче проукраїнськими, підтримують політичне порозуміння.

Брак виразно антиукраїнських пошти в середовищі респондентів можна пояснити двома причинами. По-перше, має місце менше поширення їх серед молоді, зокрема в південно-східних регіонах. По-друге, в опитуванні частина респондентів проявила виразне уникання відвертих оцінок.

Така група “уникливо-мовчазних” є вочевидь найпроблемнішою щодо ціннісного порозуміння. Ці особи – найменш проукраїнські, хоча здебільшого не войовничі, не схильні до компромісу, намагаються самостверджуватися серед “своїх”, дбають про збереження звичного середовища і свого місця в ньому. Така позиція віддзеркалює проміжний і суперечливий стан свідомості багатьох мешканців південно-східних регіонів – між нерішучою відмовою від попередніх цінностей і невиразною нехиттю до нових, які більше відповідають сучасним суспільним умовам і тенденціям.

Література

1. *Adema J.* Boundary work in the Murray-Darling Basin, Australia: A case study on the role of science in policy development: Master Thesis / J. Adema. – Open Universiteit, Nederland, 2015.
2. *Kashen D.* How to Define Your Company’s Values [Електронний ресурс] / D. Kashen. – Режим доступу : <http://awesomeculture.com/2011/06/06/how-to-define-your-companys-values/2011>.
3. *Pearson H.* Northern Philanthropy: The Center for Effective Philanthropy [Електронний ресурс] / H. Pearson. – Режим доступу : <http://effectivephilanthropy.org/northern-philanthropy-the-effectiveness-of-community/2014>.
4. *Wilkinson T.* Capitalism and Human Values / T. Wilkinson. – Andrews UK Limited, 2015.
5. *Yearwood J.* Technologies for Supporting Reasoning Communities and Collaborative Decision Making: Cooperative Approaches / J. Yearwood, A. Stranieri. – Hershey : Information Science Reference, 2011.

References

1. Adema, J. (2015). *Boundary work in the Murray-Darling Basin, Australia: A case study on the role of science in policy development: Master Thesis*. Open Universiteit, Nederland.
2. Kashen, D. (2015). How to Define Your Company's Values, <http://awesomculture.com/2011/06/06/how-to-define-your-companys-values/2011>.
3. Pearson, H. (2014). Northern Philanthropy: The Center for Effective Philanthropy, <http://effectivephilanthropy.org/northern-philanthropy-the-effectiveness-of-community/>
4. Wilkinson, T. (2015). *Capitalism and Human Values*. Andrews UK Limited.
5. Yearwood, J., Stranieri, A. (2011). *Technologies for Supporting Reasoning Communities and Collaborative Decision Making: Cooperative Approaches*. Hershey: Information Science Reference.

Васютинский В. А. Психологические аспекты достижения ценностного взаимопонимания украинцев в условиях военного конфликта

По результатам опроса студентов из западного, центрального и восточного регионов Украины определены психологическая структура и направленность их представлений о содержании возможного ценностного взаимопонимания по поводу войны на Донбассе. Зафиксированы политический, политико-гуманистический и гуманистический контексты оценки событий, выявлены сочувствие и осуждение как основные варианты отношения к жителям Донбасса. Акцентирование политического контекста событий связано с воинственно проукраинскими позициями и активным осуждением политических оппонентов. В основе сосредоточения на политико-гуманистическом контексте лежат проукраинские установки и склонность к самоутверждению. На гуманистическом контексте настаивают лица, неудовлетворенные собой, не являющиеся решительно проукраинскими, поддерживающие политическое взаимопонимание. Наиболее проблемной с точки зрения достижения ценностного взаимопонимания оказалась группа “избегающе-молчаливых” респондентов, отражающая противоречивое состояние сознания жителей юго-восточных регионов – между нерешительным отказом от предыдущих ценностей и смутной нерасположенностью к новым, более соответствующим современным общественным условиям и тенденциям.

Ключевые слова: ценностное взаимопонимание, политический контекст, политико-гуманистический контекст, гуманистический контекст, сочувствие, осуждение.

Vasiutynskyi V. O. Psychological aspects of value rapport among Ukrainians in the conditions of a military conflict

The findings of the student survey in western, central and eastern regions of Ukraine allowed determining the psychological structure and the focus of their representations of the possible value rapport regarding the war in Donbas. There have been identified political, political and humanistic, and humanistic contexts of the event evaluation. Sympathy and condemnation have been found to be the main types of attitudes towards the residents of Donbas. The accentuation of the political context of the events is linked

to the aggressive pro-Ukrainian positions and active condemnation of the political opponents. The focus on the political and humanistic context is based on pro-Ukrainian attitudes and inclinations to self-assertion. The humanistic context is characteristic of the individuals that are discontented with themselves, not strongly pro-Ukrainian, and supportive of the political rapport. The most problematic group in terms of reaching the value rapport has turned out to be the group of the “escaping-silent” respondents, which reflects a contradictory state of mind of the residents of the southeastern regions. The contradiction is between the uncertain rejection of the previous values and indistinct disinclination to accept the new ones, which better agree with the current social conditions and tendencies.

Key words: value rapport, political context, political and humanistic context, humanistic context, empathy, disapproval.